

ИЗЛАЗИ

четвртком и недељом

ЦЕНА

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНАПрегилату примају све поште
у Србији и иностранству.

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТИЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Зезде“
Коларчева улица бр. 10.НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

Уредник: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

ПУДЛИЦА И РУНДОВ

Вејавица веје, камен, дрво пуца,
А под стрехом рундов сав дршке од студи,
А с прозора собњег жалећи га много
С пантљиком о врату гледала га куца:
„Шта, ти, скриви, друже,
Да те тако мрзе и гађају људи,
Не даду ти јести, туку те и руже,
Па те тако муче,
К'о последње куче.“

Наслонивши главу на јастучић меки,
Рече ово гласом поносним и леним;
А рундов је гледа и дршћући збори:
„Ја не знам да шеним!..“

Д. Ј. Димитријевић.

СРБИНЧЕВИ

(ОДЛОМАК ИЗ РОМАНА **Златно Срце**)
— МИЛОШ ЦВЕТИЋ —

(НАСТАВАК)

— Говори, пријатељу! Имаш ли што да ми кажеш, да тражиш, да иштеш?... Говори слободно! И ако си тек од летос код нас, ипак смо имали прилике да се познамо. Па и ако си данас тек други пут у мојој кући није моја кривица. Увек си у школи или у селу, где упућујеш, учиш, саветујеш. И да не беше ово мало Божићњег одмора, ко зна колико и докле би морао чекати те да ми опет уђеш у дом. Ја те искрено и од срца волим. Не само што смо овде у селу упућени један на другога, него што сам те познао: као вредног, ваљаног и правог Србина родољуба.

— Хвала, хвала на...

— Није то хвила, него сушта истина! Не првени, не стиди се! У дому си код свога искреног пријатеља, па говори! А да ти и докажем да је тако: устани. Од данас си ми побратим... брат! Моја жена је од данас теби снаха, као што је и мени

твоја. Пружи ми братску руку, нагни се преко стола, па да се братски пољубимо.

Жене њихове учинише то исто и пољубац њихов одјекну поред Ђуриних груди.

— Сад седи, па дреши врећу и не заборављај да си у дому братском у дому Ђуре Србинчева, који своје порекло води од Крушевца града, од правих српских војвода и од правих и чистих племића српских! А не — и никад не заборављај да у мојим жилама тече чиста и права племићска крв српска! Седи! — Седе и сам и поносно издиже главу, гледајући право у Мирка.

— Па ево шта је. Јутрос кад дођох са Славном теби, ти беше у дворишту и нешто наређиваше с твојим Марком. Снаха Јованка ме упита: „Како је?“ Ја јој рекох: добро, хвала Богу; од оних мојих малишана што су у Карловцима у латинској школи, добио сам писмо да су здрави и да жељно очекују Божићње дарове; мало хаљиница, колача и печења, које им је већ све и послано. А и овај мој мали ђак што ми је код куће, здрав је, хвала Господу. „Е па што сте онда тако сетни, скоро тужни?“ — Упита ме она пуна доброте и благости на ново. А ја јој рекох: па, ето, госпођо, доиста сам нешто тужан. Ономад у вече, кад распустих децу, стојећи онако код школских врата, испраћајући их, падне ми наново неколико дечака и девојчица, бедно одевених, полу босих, бледих; чисто читах како им сиротиња и рђава храна цеди и испија живот. А добра су срца, добра понашања; а што се тиче школе први су и међ првима. Па онда помислих: „Боже, што нема кога да тој дечици помогне, кад сам већ ја сиромас. Што немам да им помогнем? Та и моји по мало зебу и муче се, бар они у Карловцима, те овима баш ништа не могу.“ Па како ме је та мисао још од онда сневеселила, ево ме још и сад неће да остави.

Кад је Мирко споменуо децу, Марија је намах пребледела и нетренимице је гледала у њега, па кад он застаде, она лако задрхта, скочи са столице, притрча оцу, не погледа га, већ зарони своју леу главицу у његово крило, стаде јецати и јечајући једва изговараше: — Опрости, тата; крива сам, крива!... опрости, заборавила сам, заборавила! — загрцну се и зајеца још јаче.

Учитељ Мирко се унезверио па само гледа малу Марију.

Жене је посматраху сентименталним смешешњем и саучешњем.

— Али.. шта је детету на један мах?... Шта се десило?! — упита усплахирено Мирко, скочи са свога места и хтеде да пође Ђури.

— Ништа, ништа! — упаде брзо његова Славна шапатом. — Ја ћу ти већ рећи шта је код куће — даде му знак очима да седне и да не пита.

Мирко се покори. Погледа све редом а у погледу му се онажаше да баш ништа од свега не разуме.

Мала Марија једнако јецаше и скриваше своју лепу главицу.

Из Ђуриних се груди оте лак осмејак и пун блаженства прелете му преко лица. За тим подиже малу Марију, притиште је на срце и стаде је миловати и љубити, тешећи: — Тата је крив, јер није био ово време код куће. Али, је ли, ти нећеш више никада заборавити... је ли?

— Никад! никад! — јецајући једнако одговори мала Марија.

— А сад иди мајци — подиже је и спусти је у мајчино крило, а слушајући је сукоби се с Јованчиним погледом и уздахнув дубоко узвикну: — Та чинио сам, чиним и чинићу. Та ваљда ће за то и мени Бог!

Жене поруменеше обе, а особито Јованка; њено се лице прели руменилом чак до у њену лепу и густу, плаву косу, а Славна јој брзо иза Ђуриних леђа тихо шану: — Об ништа и не слуги.

Ђура се опет прибрао, те гледајући једнако милим погледом у своју Јованку, рече: — Не кривим душо ни тебе ни себе, таква нам је ваљда судбина. — Па онда Мирку. — Остави се, брате, сете и туге, све ће го твој Ђура поправити одмах. Та Србинчеви су од увек са сиротињом и уз сиротињу; са својим народом и уз свој народ! Сви моји претци беху тако, а особито мој деда... хе, што то беше човек и устаљац.. то нема! О њему ти морам рећи коју. Али сад на ноге драга Јованка. Ено ти дућана, па учини што треба. А ево опет од мене једна десетица па нек Мирко сутра опет учини своје.

Јованка устаде и загрли страсно свога Ђуру и притиште му тако сладак пољубац на усне, да сва трпезарија одјекну. А Ђура пољуби њу у чело и притиште је на срце.

— Радујемо се, — рече весело и срдечно госпођа Славна — и опрости, браца Ђуро, али морам те и ја пољубити и у један и у други образ — пољуби га па заврши — јер имаш срца... имате га обоје! — па загрли и ижљуби и своју пријатељицу Јованку.

Жене, с малом Маријом, која још брисаше своје бисерне сузице, потрчаше у дућан. Кад отворише врата, из дућана се зачу зујање и брујање као из кошнице.

— Чујеш ли?

— Чујем — одговори Мирко.

— Тако ће све то трајати до на Бадњи дан,

од прилике до седам у вече, па онда ће све село утонати као у неку свету тишину.

— Тако је. Али дед сад по једну, Ђуро. Сад ми је срце већ слободно, а с душе као да ми се свалио неки тешки камен.

— У твоје здравље, Мирко, и хвала ти што ме подсети на ово дело.

— У твоје, Ђуро, брате! — Пријатељи се куцнуше и испише до капи.

— Тек сад прија!

— И још како! — потврди Мирко седајући.

— О... сад ћемо по једну од Белоцрквенина, па ћемо завршити са Сремцем и то црним. Насто, је ли спремио Павле?

— Јесте, господар Ђуро, ево, — и постави на сто повећу лепу боцу још лепшега белог вина. — Али Сремца још није донео.

— Одмах му кажи да спреми и донећеш кад затражим. Видиш ти његова посла!

— Разумем! — рече Наста и изиде!

— А ко ти је опет тај твој Павле?

— Па, Павле је мој покућар и мој подрумар и помоћник Макренин у кухињи. Ложи пећи, цепа дрва и претаче вино. Само му не ваља што хоће по који пут да се мало и нацврцка. Али познавалац је вина да му нема пара.

— Хе, ко ради медом, мора мало и да лизне. А ја сам држао да то све врши твој Марко.

— Ко? зар Марко?!... Не би ти се тај макао од коња, па да га баш поставиш за кмета у селу. А такав му је исти, на длаку, и његов син Јоца. Знаш онај здрави и румени момак, што прихвати коње кад се вратисмо. Али, дед сад по једну од овога. Видиш, оба вина, ово сад, као и оно до мало пре, оба су банатска и роде на нашим брдима, а ви немате ни то, осим оно мало мошоринског брега који не виде ни сви Шајкаши, а камо ли ви Сомборци, или онај ваш суботички песак! Ха, ха, ха!

Јесте, тако је. Али за то ми Бачвани попијемо половину, ако не и више сремскога и све барањско вино.

— Е, то је истина! — потврди Ђура и на точи чаше.

— Ех, шта ћемо кад се на песку брзо и јако жедни.

Е, кад је реч о жеђи, дед да мало залијемо рибу. Чисто осећаш како тражи.

— Али само до пола, — примети озбиљно Мирко.

— Ех, шта до пола, та твоје теби бити гек четврта, а вино је обично столско. Дед, Бога ти, не либи се. Та ти и не појмиш како сам данас добре воље. Прво због утврђеног пријатељства с тобом, а друго због оне дечице, на коју си ме тако племенито подсетио. А што ја волим децу!... То је оно на чему завидим поред свега свог лепог имања и поред свега и свачега и теби, па и оном најхуђем сиромашу! — остави чашу и сневесели се.

— Па даће и теби благи Бог још које дете, та још сте обоје млади и здрави; немој се, брате,

због тога жалостити, него да се куцнемо и да мало разблажимо тугу.

Пријатељи се куцнуше, принеше чаше, али тек само сркнуше.

— Али, Ђуро, брате, шта је теби? Зар је то твоја добра воља и расположење, које онако ватрено спомену мало пре?

— Што их ја волим, није ни чудо, то од вајкада је у нашој породици. Како ме је тек мој деда волео! — говораше Ђура преда се тужно и замишљено.

Мирку дође згодно што Ђура помену свога деда, па да би га одвео на други говор, ушита живо: — Је ли то онај деда, о коме ми помену да ћеш ми још данас рећи коју?

— Да, — прену се Ђура и исправи, а очи му се опет засветлише при помену његових старих. — Да, Мирко, то ти је био човек! Његов отац, знаш, онај капетан, који се онако љуто израни, борећи се с нашим крвним непријатељем и гонећи га са својим храбрим Србима, који пролеваху нештедимице крв, освајајући Ђесару градове и чистећи Банат; кад прими писмо од Ђесарске канцеларије, или од краљевске владе, којим дадоше и уделише ону малешну награду, давши му онај мали комадић земље око „Араче“, и поделивши му милостиво најниже мађарско племство и наслов од „Араче“, као да не беше још од старих старина, виши српски племић и кољеновић! — ту застаде и не чекајући, нити нудећи Мирка, испи пуну чашу — и кад на поновљено тражење не вратише му његове листине, које му је отац у прелазу овамо донео и њему на аманет оставио.. он... које од грдних рана, а још више од туге... пресвиште! Њега су, по предању, Мађара обично звали: „Рац капетан“, а Срби га зваху: „Србин капетан“. С оним листовима мора да се изгубило и наше право презиме. А име му беше Ђура, које и мени дадоше Мој деда остаде мален, једва око осам година. Мајка му и он доселише се с народом амо, на то своје худо добро, заједно са својим „немешагом“. Мајка му наскоро за тим умре од туге за својим покојним Ђуром. Мога деду Богдана, кога сав народ зваше: „Богдан Србинчев“, узе себи сеоски свештеник, Самуило Хранисављевић. Народ је радио наизменце дедицу земљу и плод је уредно и потпунце доносио и предавао свештенику, све из љубави и неисказаног поштовања према малом и нејаком Богдану, кога су сви пазили и чували као неко своје право, као остатак своје величине и светиње. Кад је порастао и постао човеком, предаде му поп Самуило, одбив издржање, неку суму у готовници, коју му је честити свештеник као старалац његов уштедео. Мој деда му лепо захвали и исели се од њега, купи ово градиште и озиди себи обичну сеоску кућу. Деда Богдан беше мало слабуњав, те је код оца или прадеде Самуила, изучио српску школу; за тим је био у Темишвару три године, да научи немачки. Кад се вратио, живео је опет код свога стараоца, не радећи, због слабости, готово ништа, али је скоро свакога дана одлазио код

сеоскога трговца, Грка, у дућан, јер га је овај због његове благости и оштроумности врло радо имао, те је ту сав рад посматрао и у једно научио и грчки. Како беше слабуњав, а и како не имађаше воље за војника и ратника — ту опет застаде Ђура, зграби чашу са стола и удари њоме о сто и намрштив се, узвикну: — а право је и имао! Бар у овој земљи не!

— Ама шта је теби, Ђуро брате, на један мах?! — изненади се Мирко.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

СЕЋАЊЕ

(ХАЈНЕ)

Обујмљен сам опет снагом старом,
Као да ме бесни парии носи;
Јурим, хитам с љубавничким жаром
Двору драге на зеленој коси.

Обујмљен сам опет снагом старом,
Бесни парии као да се зноји
И позивам с оветничким жаром
Супарника што крај двора стоји.

Као олуј, тако хитам силно,
Поља, шуме испред мене беже;
Мој сунарник и чедо умилно —
Чини ми се да у крви леже...

Шожаревац 15. X. 99.

М.

ЈЕЛЕНИН МУЖ

Р О М А Н

НАПИСАО Ђовани Верга

(наставак)

XII

Кад би свет видео Јелениног мужа, како иде уз првомањасту, поносну лепотицу као човек, који за нечим тугује, бацао је за њим презриве погледе, а њу гледао с безобразном радозналешћу, с чежњом, с циничким егоизмом и грозним сарказмом гомиле која се оберучке баца блатом, не разбирајући, ко је смешнији, да ли жена која вара или муж који је презарен. — Она, са својим лажима, подлицењем, простигуцијом, кад би се врата затворила и седокоси служитељи отишли да се одморе, са својим лажним осмејцима, лажним речима, лажним миловањима, она, која је у срцу носила слику других људи, а очи генила на лаж, чим би мужа погледала, која је с одјеком какве ватрене речи у ушима кињала мозак, тражећи неку љубавну реч за свог мужа, кога више не љуби, јер јој је био жива препрека, судија, ужас. И све то напредовало је у сразмери с грехом, који је растао као морска пљима. А он преварени, али поштени и искрени човек, који може сваком

слободно погледати у очи, свакоме стиснути руку, који може јавно плакати, кад му срце пуца од јада и радосно клицати, кад је срећан, и који мора тајно сам себе питати: Ко сам ја?

Кад увређени муж у првом тренутку не смрви жену под ногама, најбоље ће учинити да узме шешир и хвата пут. Ако жена има кад, да проговори две речи, да пролије једну сузу, да учини један молбени покрет, муж опрашта! и девет од десет пута подаје се својој судбини. — Јелена је можда пала пред ноге свог мужа, клекнула, раширила руке и бледа лица узвикивала му: Убиј ме! — Или се на прагу испрсила, непомична, бледа и охола, и уздигнувши главу довикнула му севајући очима: — Не! не! не! — Или је пркосно села у неки угао и с намрштеним већама и уснама, које су презриво подрхтавале, рекла му! — Јест, Шта хоћеш? не љубим те више! Било како му драго, он је остајао непрестано онај исти човек, кога је откриће њеног неверства погодило као гром, који је још био загушен тим ударом. Пред његовим очима, које беху укочене као оно у човека на умору кад тражи светлости, лебдијаше можда још она бона појава за навек ишчезле среће и све оне површне визије, што језик заћуткују и човека чине кукавицом. За тим наступа утученост, која изгледа као заборав, нема, кукавичка резигнација, једна празна и бесмислена реч, а по том два људска створења, која су се толико љубила, окрећу једно другом леђа, погледају се само пред туђином, измењују за столом пред слугама овла она коју реч, избегавајући да се погледају. Мало по мало и све се заборави. Навике опет загосподаре; тиранија полова и домаћа удобност, дражи интимног живота, детињи осмејак, једна реч, случајан додир руке, један нежан поглед прокрчују полако пут за повратак ка прошлости, која има све чари прве преданости. За тим долази слабост љубави, која се није никад са свим угушила, чежња, миле успомене, које те разоружавају, себична искушења, која ти шапућу: — Она ће мене опет љубити. Сетиће се и она прошлости. Она је учинила за мене оно што не би ни за кога учинила. — Један пољубац? Па шта је пољубац? мислио је Чезаре, као и онда кад је писмо оставио, а румен стида га обли по лицу. — *Љубим вас!* — шта је то? — једна реч! — један тренутак слабости, таштине, пример других поквараених жена, беспосличење. — Је ли могао тако лако ишчупати из срца своју жену, је ли могао да је остави? Шта би тиме добио? И кад би она, одгурнута од њега, била слободна и без препреке предала се другима? Она је тражила љубави. Његова је била кривица, што јој је није могао дати. Шта га се тицало мишљење света, кад би он могао да поново придобије Јелену? Кад би је најурио, кад би остао као очајник сам са својим, већ у колевци жигосаним дететом, без утехе, без наде, шта би добио тиме? Не. Он ће њу придобити великодушношћу, самопожртвовањем, племенитошћу, преданошћу, учинивши јој живот лаким и удобним.

Да, тај јадник ју је љубио још! Био је љубоморан, као што су љубоморне слабостице, немајући снаге да раскине ланце, са слабачком надом, коју се не усуђиваше ни да самом себи призна, да ће њену љубав придобити великодушношћу, пожртвовањем, па чак и предавањем себе судбини на вољу. Да, то је био кукавичлук! Али зар није највећа несрећа бити кукавица? Ако ствар тачније исли-

тамо, видећемо да у сваком увређеном мужу који се свети: ако се само не свети друштво, има мало љубави, потребе да се уздигне у очима невернице, туговања за срећним данима за дражима које су му украдене.

XIII

„Мајка ти је врло слаба, те жели да те види. Дођи. Дон Анзелмо Дорело.“

Чезару почеше клецати колена. Он се спусти у једну наслоњачу и стаде горко плакати. Јелена је била ту присутна, стојала је непомична и канда беше тронута и она. И први пут, после толиког времена, узме му главу у своје руке и немо је притисну на своје груди. Сиромаху Чезару у том суморном часу паде то сажаљење на срце као нека бона срећа. Он је погледа сузним очима и промуца:

— Моја мајка, Јелена, моја мајка, Јелена!

— Идем и ја с тобом — рече она. — Хоћу да идем и ја.

И приспеше у варошицу у освитак зоре. Прозори на очинској кући били су још осветљени. Собе, кроз које су прошли, биле су у нареду, кроз отворена врата допираше гласан плач, мирис тамјана, воштаних свећа и смрти. Дон Анзелмо, још у црној гали, изиде им у сусрет до врата, и у том свечаном тренутку загрли синовца и више га однесе но што га одведе на старо канабе међу, сестре које су плакале.

— Божја воља! — рече поца, који беше такође поbledео — Све што се догађа божја је воља.

Јелена је у том очајном туговању стојала у једном углу као заборављена; осећало се, да је једино она била далеко од тога бола. Први је се сети стриц каноник, који је некад против ње водио огорчену борбу; изгледало је, као да је смрт сада уништила сваки јед и дала му озбиљну поуку о милосрђу и опроштају.

— Ви сте моја деца, — рече он. — То сам обећао си ротој покојници.

Овај преокрет створио је опште чуђење у Алтавили. То беше тема свих разговора, и ко је год познавао каноника као *карактерног човека* дивио се и није могао да верује, да га је могла опчинити *Наволиганка* својим ласкањима, та странкиња, која би расула имање дон Анзелмово и уиронастила наде својих заова, да би својим раскошом надмашила алтавилске даме. Један велепоседник у зрелим годинама, који се с прозора удварао једној Чезаровој сестри, није се више виђао. Дон Лујђи, коме су милосрдие душе ту ужасну вест саопшtile, дође неочекивано у варошицу, збуњен и потресен до дна душе, страхујући, да би тако нагло могао изгубити и брата каноника као што је изгубио заову. — Кад смрт једном закуца на вратима неке куће не задовољава се тако олако — било је његово мишљење. Крв му се ледила при тој помисли, иста она крв, која је текла у жилама дон Анзелма, који је лепо имањице стекао и који ће морати да се најпре сети своје крви, пре но што почне водити рачуна о синовцу и синовцима и још некој другој туђини, која је само очекивала да се он изврне, па да расипају његов новац. Цела варошица говорила је то исто. У апотеци и касини није се говорило ни о чем другом но о Јеленином раскошу, о њеном кнежевском примању, о њеним шеширима, којих је имала на тучета. Све ју је то оговарало. Сињора Бранкато, сињора

Голијано, све алтавилске даме посећивале су је у гали, у пратњи неких шарено ливрејисаних служитеља с белим памучним ругавицама.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

КОЗАК

(ЛЕКАРЕВА ПРИЧА)

Влад. Тихонов

(СВРШЕТАК)

Уђутах. У шуми беше сасвим тихо, само су коњски бајт и пуцкарање сухога лишћа нарушавали ту тишину. Неколико пута застајкивали смо и ослушкивали.

Козак се чак сагињао земљи. Но није се ништа чуло. Само једанпут, далеко негде, кратко и жалостиво завишало и умуче. Није било ветра, чак ни лишће није шуштало.

— Јамачно су наши застали у логору, рече мој сапутник.

— По чему мислиш?

— Па кад би ишли чуо би се топот од артиљерије.

— А има ли још много до зоре?

— Каква зора, — овде су дуге ноћи. — То сам ја, без сумње, онда изгубио правац, отпоче козак после неког времена, када сам код вас заспао.

— Како, изгубио си правац? Какав правац?

— Па правац, то јест, којим је требало ићи. Јер ја сам од њега тачно ишао и он ми је цигло као један на путу лежао.

Последње његове речи нисам потпуно разумео и замолх за објашњење. Реч по реч, спочетка и нерадо, но потом с одлучношћу човека, који се каје, откри ми козак мучно истину. Чинило се да је он изостао од чете због тога што се био полакомио на оружје и ствари неког убијеног турског официра. Будући у позадиници и смотривши у противном правцу нашег оступања труп, он смисли да га ко други неће моћи опленити и с тога је, неопажен у општој забуни, одјахао у страну и причекав док се и последњи војник изгубио у шуми, приступио је својем ужасном послу.

— Боже мој, а зашто си то чинио? узвикнух ја, потресен његовом причом.

— Па наши су говорили да се понеки пут леше ствари могу наћи, одговори он као да би се оправдао.

После те приче ја се још више улаших. Сад се сетих да је он, кад сам отворио очи, тражио нешто по мојим грудма. Он је, без сумње, опљачкао и мене као и оног мртвог турчина. Да нисам дошао к себи он би ме опленио на бацио у шуму да у њој умрем и да, може бити, постанем храном хијенама. И с тим сам човеком ја сам везан, с њим се не могу растати, животи наши висе о једном и истом влакну. Он иде напоредо са мном ја му не видим лица, но чинило ми се да је страшно... „Без сумње, грешно је!“ рекао је он... до душе казао је то с неком тугом, но то је мало, у његову гласу није се могло чути и покајање... „Без сумње, грешно је,“ говори он само за то што је залутао, казнио га је Бог; а да није залутао може бити, не би ни помислио...

— Пшш!... Стој! тихим гласом прекиде намах козак моја размишљања.

— Шта је?

— Људи! прошапта он опет. — Ено видиш ватрицу, то је, јамачно логор.

— Онда што пре к њима!

— Стој! Стој! Још може бити да нису наши. Треба помислити да нису Турци... Ја мислим баш да су башибозуци.

Крв ми стаде у жилама, следи се од ужаса.

— А по чему држиш да су баш они? упитах ја једва дишући.

— Тако, тако ми је предосећање. Ето ти напасти. Силази полако, убићу коња.

— Зашто да га убијеш? зачудих се ја, махинално извршујући његову заповест и скидајући се с коња.

— Ждребац је: захрзаће... па ето беде — пропали смо, објашњавао ми је он, помажући ми да сиђем.

— А можда ово нису баш Турци, потрудох се да се умирим.

— Дао би Бог! Само ја мислим да су баш они. — У тај мах зачу се с оне стране, где је ватра горела, громко коњско хрзање. Козак, као мачка, полете на ждрепца, но у тренутку кад га хтеле ухватити за гушу, коњиц громким, веселим гласом беше већ одговорио на далеки поздрав. Ја се немоћно срзох на земљу, а козак замре с подигнутом руком. Беше већ касно.

— Изгаде нас, подлац! прошкргута он.

Шта да радимо? једва могох прошаптати.

— Ево шта да радимо, поче козак, после неког ћутања, брзо као да се задављивао речма, као да се бојаше да не изрече све. — Ево шта треба радити... сад је све једно, били наши или туђинци, нас ће наћи. Мој је грех, ја одговарам. Зашто да обојица погивемо, може се Бог на те смиловати... Сакри се ту па не диши... а ја ћу с коњем право тамо; ако су наши — наћи ћемо те, ако су Турци... онда се помоли Богу за мене... неће ме живог пустити.

— А зар нам обојици не треба бежати?

— Куда?!.. Одмах ће опколити... па се не можеш никуд мрднути. А мене ће с коњем опазити и помислиће да сам сам... Рећи ћу им да сам сам... о теби неће ни сањати... а ти одмах, чим се утиша, лази све назад... све назад лази... Е, још никако нису почели наваљивати. ! тако и јесте: бајонет... на бајонет су натрапали. Ево шта!

— Он хитно бркну у џеп и извади нешто. — Ево ово сам нашао код њега, поче он опет, дајући ми неколико златника, — то сам нашао код њега, Турчина... ради с њима шта знаш... Кајем се пред тобом... он је био жив... рањен, али жив, тада сам и пут изгубио а не због тебе; он се премете главом, премете се.. праћу се... и ето, залутао сам... Помоли се за ме. Збогом, господине!.. Зовем се Никодим. Нек ти Господ да, те да се срећно избавиш, а ја морам да искупим свој грех. И потражи мој пук и реци им... ја сам из војске... — и не доврши, но чувши да је ланац који нас опкољава већ близу, прошапта још само: „моли се за Никодима! — брзо дохвати коња за војнице и пође на сусрет коњаницима. Наскоро се захори бурни узвик... Узвик није био руски...

Нас су, очевидно, опколели са свих страна, јер убрзо видех како на тридесет корага од мене пројахаше два коњаника у правцу к ватри.

Почекавши подуже пођох назад... Напрегох последње силе да пужем а да уз то пређем што више... Јесам ли отишао далеко од судбоносна места — не знам.

После две недеље пробудах се у болници. Чинило ми се да ме је сутра дан однео наш одред, који је, будући поткрепљен свежом, потпором која је стигла оне страховите ноћи, победио непријатељску војску и одагнао је дубоко у Турску.

Кроз месец-два дана већ сам био у Русији на грудима своје породице.

Новац, који ми је оставио козак, дао сам у корист војничких удовица, а мајчица се моја, још и данас, моли Богу за покој душе раба Божјег Никодима, ма да ми утврдо не знамо каква га је судбина постигла. Где ли си ти сада, козаче мој? Ако си жив одазови се!...

В. Рајић.

НЕЗНАНО ЈУНАШТВО

ПРИПОВЕТКА Ернеста Додета
с француског

Девојка господскога рода, госпођица Антонијева Дефонтарен, која је једина ступила у манастир пре три године дана, оставила је манастир, кад јој је искушеништву прошао рок. У који је пар требало да положи обет, кад је већ одавна била спремна на вековечите обавезе, она је уједанпут ударила натраг, или се бар мислило, да је она уступила испред највеће жртве.

Много се говорило о њеној одлуци. Људи су се питали, каква су је побуђења руководила; правили су најразличније и најпротивније претпоставке, и најпосле су доконали, да се она мало по мало наситила калуђерска живота, па јој је срце обузело нагло кајање због блага жртвовања њеном позиву, те се одважила да се не обавезује за увек.

Што је потврдило ово мишљење, беше, да се на неколико дана по њеном одласку из манастира разнео глас, да хоће да се уда. То је било довољно, да јој се са главе здере њен сјај маде светитељке. Они у свету, који су се пређе заносили ватреном вером, која је њу гонила у манастир, чисто се срде на њу због обичнога разрешења њене пустоглавине, као и због тога, што их је тако разочарала.

А њено поступање заслуживало је да побуди другојачија чувства. Ова чувства, одлуке, које су она у њој изазвала, простота, са којом их је она извршила, све ове ствари, кад се узму у обзир прилике, у којима су се десиле, пуне су јунаштва и творе један од оних патетичних романа срца, на које је господско друштво пишман у највећем степену. Због тога треба их покупити и изнети у краткој приповетци. То је особита срећа по приповедача, кад на своме путу нађе ове чињенице стварнога живота, којима ће свака нежна душа познати особиту, нарочиту драж.

*

Ова дражесна Антонијета Дефонтарен има сада двадесет и три године. Имала је двадесет година и живела је у Паризу са својим оцем и својом мајком, кад им једном рече, да хоће да се посвети Богу.

Иако је казати, да у хришћанским породицама сматрају као срећу и да са одрицањем примају ове нагле одлуке и тајанствене, које од породична огњишта откидају дете, које га је красило, па да избаце у манастир: оне су исто тако за родитеље повод грозном јалу.

Господин Дефонтарен и госпођа беху очајни. Откако им се удала старија кћи, која их је пре више година оставила да у његове гарвизоне прати оног дивнога солдата, чије је име носила, Антонијета им беше једино благо, њихова утеха и радост.

Али је тако силна моћ верскога позива у душама девојачким, да Антонијета изгледаше да је уједанпут постала неосетљива спрема преклињања, с којима на њу навлађиваше, те имаше само један одговор, само један, вазда исти:

— Кад нас Бог позива, како да му се противимо?

Она би ове речи говорила с осмехом на уснама, а на чисту јој челу под тешким венцем њених злаћаних власи одејајиваше унутрашњи пламен, који као да је прождираше, онај пламен, који светли са чела изабраних од жеђи за приношењем жртве.

— Али у свету требају примера, говорише јој. Ти си лепа, богата, ти си достојна љубави. Ти ћеш вршити врлину у корист мужу, коме ћеш бити идол, деци, која ће те љубити... Не остављај нас... Ми само у теби живимо... Да одеш од нас, да нас оставиш, то је задати нам смрт.

А она би махнула главом и поновила:

— Бог ме жели... Он ме зове... Морам повиновати се.

Морадаше јој попустити, па једно јутро ожалошћена кућа виде је, како оде, презирући лепо име, краљевско богатство, све дражи, којима је увераваше живот у њених двадесет година у пуном цвету.

После неколико дана обуче искушеничко одело код милосрдних сестара, па учећи читати сиротињску децу, давајући им најбоље старање, она, кћи, племенита колена, она почињаше да се учи животу, коме се из љубави к Богу од своје воље била посветила.

*

Тако протекоше три године дана. После дугих и тешких проба у искушеништву примицаше се час коначног обета. Већ је дан био одређен. У животу дувни има две свечане прилике: примање покривала и полагање обета. Ово су две прилике са дирљивим обредима, којима присуствују родитељи и пријатељи дувне. Позивнице су биле раздате. До неколико дана госпођица Дефонтарен, као дувна сестра Тереза Кармилска, требало је да прекине последњу везу, која је држаше за свет.

Она се беше усамила, очекујући тај важни догађај, кад јој у манастир стиже тужан глас.

Њена једина сестра, старија, умрла је на порођају, оставивши петоро мале дечице несретном мужу, кога жени на смрт осуди на тугу и плач. Несрећник јављаше ову несрећу својој сваји у писму, које јој срце парало.

То беше први удар, који је био задат Антонијетину позиву, први, али тако жесток, тако одсудан, да код свега моралнога растројства, у које беше бачена, јасно јој изиђе пред очи сазнање о новој дужности, која је на њој била.

Шта ће да буде од ове сирочади, сестрине деце, коју је старију држала на свом крилу? Ко ће их однеговати? Ко ће се бринути за њих? Ко ће бдити над њиховим де-

тишћом? Отац није могао вршити такав задатак; он би морао прибећи најмљеничким рукама... И она виде милу дечицу лишену материнске нежности, која једина греје, снажи и уме да се жртвује. И тога часа пониче јој у срцу мисао за жртву већу, јуначнију него све оне, што их је зажегла, ступивши у манастир.

У почетку се отимаше, већ јој манастир беше дошао, драг. Да га остави, то јој се учини да јој превазилази снагу, па у том часу смућености све што могаше чинити, беше да пристане на одгађање полагања обета. У тај пар још није предвиђала разрешење, које ће јој налагати дужност.

Али један дан дође јој зет. Дошао је брижан, узбуђен, да јој опише своју невољу. Његове речи прекрепуше је, па гледајући му сузе како теку, слушајући његово јадање, она разумеде. И овога пута Бог је звао...

Прошло је неколико недеља Госпођица Дефонтарен одваживши се на жртву, оставила је манастир, где је мислила живети и умрети. Јуначки се бацила у свој нови живот и деца њене сестре постала су њеном децом. Ту скоро у околини Тура, близу замка, у коме станује, срео сам се с овом племенитом и скромном јунакињом усред сврчади, коју је усвојила. Деца се смешише на њу, пруживше јој своје ручице. Већ им је постала мајком.

Она иђаше међу њима, увек лепа, још има на челу исти зрак, који је тамо блистао, кад је хвалила сласт монашких строгости, изразом некога бла и одрицања, као да јој је жртва у срцу још оставила неко кајање.

Али овога кајања несташе. Промисао божја праведна је, он предвиђа и зна наградити оне који се жртвују. У срцу ове девице, тако чисту, тако велику, тако племениту, процветаће љубав, па пошто је вратила матер деци своје сестре, она ће хтети да даде друга њиховом оцу, те утешивши га, да настави дело, кога се латила.

БОЉЕ ИКАД НЕГО НИКАД

КРИТИЧКА ОПАЖАЊА Ив. Гончарова

(НАСТАВАК)

На то ћу одговорити пре свега да се од Пушкина и Гогоља за сада још не може никуда у руској књижевности. Школа Пушкин-Гогољева траје до сада и сви ми белетристи само разрађујемо материјал што су нам они завештали. Чак је Љермонтов, колосална личност, сав, као најстарији син очев, права слика Пушкинова. Он је ступао тако рећи његовим стопама. Његов *Пророк* и *Демон*, поезија *Кавказа* и *Истока*, и његови романи, све је то развитак оних образаца поезије и идеала које је дао Пушкин. Ја сам казао у критичној студији о Грибоједову, *Милион трзања*, да је Пушкин отац, родоначелник руске уметности као што је Ломоносов отац науке у Русији. У Пушкину се крију сва семена и зачеци из којих су се потом развили сва врсте и облици вештине у свих наших уметника, као што су се у Аристотелу крила семена, клице и наговештења, на све касније гране науке и знања. И код Пушкина и код Љермонтова веје један, еродан дух, чује се један општи склад лире, каткад се јављају као исте личности — у Љермон-

това можда моћније и дубље, али зато мање савршене и сјајне по форми него у Пушкина. Сва је разлика у времену. Љермонтов је отишао даље у времену, ступио у нови период развоја мисли, новог европскога покрета и рускога живота, и претекао је Пушкина дубином мисли, смелошћу и новином идеја и полета.

Пушкин је, велим, био наш учитељ и ја сам се васпитао тако рећи његовом поезијом. Гогољ је на мене утицао много касније и много мање: ја сам већ писао, када Гогољ још не беше завршио своје каријере.

Сам Гогољ је обвезан за објективност својих личности Пушкину. Без тога угледа и претече уметности Гогољ не би био тај Гогољ који је. Лепота, строгост и чистота форме — све је исто. Сва је разлика у животу, приликама, и сфери деловања, а творачки је дух један, који је у Гогоља сав прешао у одрицање.

Отуд није чудо што прте Пушкинске, Љермонтовске и Гогољске творачке снаге све до сада улазе у наше тело као што тело и крв предака прелазе у потомке.

Треба рећи да се код нас у књижевности (а ја мислим и свугде) јављају непрестано у књижевним производима особито две главне женске личности упоредо као две супротности: позитиван карактер, Пушкинова *Олга* и идеалан, његова *Таћана*. Један безуслован, пасиван изражај епохе, тип што се прелио као восак у готову форму. Други с инстинктима самосазнања, независности, саморађање. Отуда је први јасан, отворен, разумљив одједном (*Олга* у *Оњегину*, *Варвара* у *Олуји*). Други напротив, оригиналан, тражи сам себи изражаја и форме, и отуда се чини ћудљив, тајанствен, мало схватљив. Њих има у наших учитеља и узора, има их у Островскога *Олуји* — у другој сфери; они су се, смем додати, јавили и у моме *Обронку*. То су два главна карактера на које се у основним цртама, с разним нијансама, више или мање деле све жене.

Ствар није у изналажењу нових типова — а општечовечанских типова и није много — но у том како су се они у кога изразили, како су се свезали с околним им животом, и како се овај у њима рефлектовао.

Пушкинова *Таћана* и *Олга* одговориле су не може бити боље своме времену. *Таћана* загушена својом грубом и бедном средином бацила се *Оњегину*, али није нашла одзива и покорила се својој судбини пошавши за генерала. *Олга* је умах заборавила свога песника и пошла је за улана. Родитељски ауторитет решио је њихну судбину. Пушкин као велики мајстор тим двама потезима своје кичице и још неколиким цртама дао нам је вечне угледе по којима се ми и учимо несвесно сликати као живописци по античким статуама.

Код мене (у сасвим другој еноси) и *Надежда* и *Олга* или боље рећи *Надежда-Олга* (пошто тврдим да је то исто лице у разним моментима) радила је друкчије, сагласно с временом. Од незнања *Надина* природан прелаз је ка *свесноме* браку између *Олге* и *Штолца*, представника рада, знања, енергије, речју, снаге.

Нећу се дуго заустављати над *Обломовом*, У своје време њега су растумачили и значај му критички оценила и критика, особито од стране *Доброљубова*, и публика, веома топло.

Оличење сна, застоја, непокретнога, мртвога живота, *узање из дана у дан* — једнолико и при истим приликама сви су нашли да је тачно, и ја сам срећан.

Свршио сам своју другу слику рускога живота, *Сна*, не пробудивши нигде самога јунака Обломова.

Само му је Штолц с времена на време износио огледало обломовске бездане лености, апатије, сна. И он и Олга истрошили су сву снагу да га пробуде, и све узалуд.

На последњем састанку са Штолцем, извлаче се из Обломова неколико свесних речи, али узалуд сам их изнео. Ставио сам их на крај када ми је један пријатељ што увек јури у уметничким делима за свесном мишљу, али мало уопште приступачан непосредном утиску, када ми је он приметио: „Па шта је с њим, хоће ли се одазвати Штолцеву позиву?“

Ја сам изнео неколико речи из којих се види сазнање и самога Обломова.

И личност његова мало је тако рећи тим дирнута, мало је изгубила целине у карактеру: у портрету се показала мрља. Но то је срећом на самом крају. Али није требало никако. Није ме узалуд Бјељински у својој рецензији на *Обичан догађај* укорио што сам тамо стао на земљиште свесне мисли! Личности су личности: кроз њих треба и говорити.

Штолц одлазећи последњи пут кроза сузе вели: „*С Богом остај, стара Обломовко: ти си преживела свој век!*“

И то није било потребно рећи. Обломов сам довољно објашњава себе, молећи Штолца да иде, да га не дира, говорећи да је он *прирастао једном осетљивом половином уза старо: покушај да ме отргнеш — настаће смрт!*

Тим би и требало свршити другу слику *Сан* т. ј. непобудним сном зато што ми се даље за *обломовским* *христом* (израз Херценов негде у *Звону*) откривала далека, трећа перспектива — то је слика *Буђења*.

Ја сам, понављам, већ 1849. г. носио ову гомилу (тиче се *Обронка*) личности, сцена, пејсажа, у памети и у програму набацану без реда, онако како ми се све то врзло по глави. На првом месту јављала се у свој величини *Бабушка*, потом *Вјера*, *Рајски*, па *Марта*, *Козлов* и жена (универзитетске другарске успомене), млађи, врт с обронком. Све се то гомилало у уображењу и требало је само усредсређености, усамљености и покоја па да се излије у форму романа.

А свега тога код мене је било мало, и ја сам све сумњао у своју снагу, све нисам поверовао себи, све сам консултовао туђа мишљења и утиске, причао све до ситница Боткину, Дудишкину, Дружићину, а особито једном још живоме књижевнику, тражећи од њих мишљења, савета, но ове нисам ни од кога добивао, и свршавао сам тим што сам све приводио, лагано после брижљиве обраде, крају. Ретко сам могао наћи доколице у иностранству — међу службом, светским и сваким другим нералом — и радити. Највише ми је задавала посла архитетхоника, да сведем сву масу личности и сцена у складно цело, и ето, између осталог, узрока мојој спорости.

„Зашто би другоме требало десет приповедака,“ опазио је једном Бјељински говорећи о мени, још поводом *Обичнога догађаја*, „њему је довољна једна“.

И периоди што су ушли у та три оквира заузимају на неких тридесетину година, отуда су се и романи, или огледала живота, морали протезати исто толико.

Преда мном се ширио и четврти период који је обухватао сувремене живот, али сам одбацио тај план зато што стварање иште да човек мирно посматра већ утврђене и сталожене животне форме, а нов је живот сувише нов, он дрхти у процесу врења, данас се слаже, сутра разлаже, и мења се не данима по часовима. Данашњи јунаци нису слични на сутрашње, и могу се огледати само у огледалу сатире или лаке скице, а не у великим епским производима.

Пре но што пређем на *Обронак*, казаћу неколико речи о *Штолцу* у *Обломову*.

Мене су корили за ту личност и с једне стране с правом. Он је слаб, блед; из њега сувише голо избија идеја. То ја сам признајем. Но мене су корили зашто сам га унео у роман. Зашто сам Немца а не Руса изнео као супротност Обломову.

Могао бих на то одговорити да приказујући леност и апатију у свој њеној ширини и укорењености као елементарну руску црту и само једино то, ја бих, изневши с друге стране Руса и као пример енергије, знања, рада, уопште сваке снаге, упао донекле у контрадикцију са самим собом т. ј. својом задаћом да прикажем застој, сан, укоченост. Повварио бих јединство једне стране рускога карактера коју сам сам изабрао за роман.

Но ја сам ћутке слушао тада покуде, слажући се потпуно с тим да је личност Штолцева бледа, нереална, мртва, просто идеја.

Особито, чини ми се, словенофили и због неласкаве личности Обломовљеве а највише због Немца, нису хтели, тако рећи, знати за ме. Покојни Ф. И. Тјутчев корећи ме једном љубазно, са својственом њему благошћу, упита ме: зашто сам узео Штолца! Признадох погрешку рекавши да сам то случајно учинио: испод руке, рекох, омакло се!

Међутим, канда, мимо моју вољу, ту погрешку управо није ни било, ако се узме у обзир она улога коју су играли и играју све до сада у руском животу и немачки елеменат и Немци. Још су они и сад у нас учитељи, професори, механичари, инжењери и техничари. Сви бољи и богати издаци индустрије, трговачких и других предузећа у њиховим су рукама.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

РЕПЕРТОАР НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

Недеља, 7. новембра: дневна представа: *Прогекција*, комедија у пет чинова, написао Бранислав Ђ. Нушић. — Вечерња представа: *Игичар*, оперета у три чина, од М. Веста и Л. Хелца. Музика од Карла Целера.

Уредништво ЗВЕЗДЕ налази се у кући Лаудановића, Коларчева улица бр. 10.

Садржај: „Пудлица и Рундов“ (песма). — „Србинчеви“ (наставак) — „Свџање“ (песма). — „Јеленин муж“ (наставак). — „Козак“ (свршетак). — „Боље икад него никад“ (наставак) — „Репертоар Народног Позоришта“ — „Од Уредништва“.

Власник: Ст. М. Веселиновић, — Штампарија Свет. Николића Об. Вен. Бр. 2. — уредник Јанко М. Веселиновић.